

Heidegger'in Hiçlik Çözümlemesine *Varlık ve Zaman* Çerçevesinde Bir Bakış

A View on Heidegger's Analysis of Nothingness in terms of Being and Time

EMİN ÇELEBİ

İnönü University

Received: 12.06.16 | Accepted: 24.06.16

Abstract: The main feature of Heidegger's philosophy is its monistic character. The terms Being, nothingness, time, metaphysics we face in Heidegger's philosophy are various terminological aspects of the same ontological problem. His masterpiece which is specified to understand "Being" only is *Being and Time*. In this work, Heidegger deals with and tries to understand the problem of being in scrutiny but in a different way from the previous philosophies. The other term which cannot be separated from being is nothingness. Heidegger goes through in detail the problem of nothingness in his published lecture called *What is Metaphysics?* However we believe that the terminological background of analysis carried out in *What is Metaphysics?* is mostly in *Being and Time*. In this paper, Heidegger's analysis of nothingness will be studied in the context of analysis of being in *Being and Time*.

Keywords: Dasein, Heidegger, being, time, entity, metaphysics.

Giriş

Heidegger, varoluşçu olmadığını, ancak varlık filozofu olduğunu ifade eder (Wahl, 1999:17). Bu vurgudan Heidegger'in varoluşçu temalara değinmediği yahut başka bir gözle bakıldığında Heidegger'in varoluşçu olarak değerlendirilemeyeceği anlaşılmalıdır. Varoluşçuluk ile Heideggerci varlık felsefesinin uyuşan-uyuşmayan bir analizini yapmak bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ancak buradaki vurgunun önemli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Heidegger kendisini her türlü felsefi kategorinin dışında kabul ederek felsefe yapma iddiasındadır. Varlık filozofu olmak, felsefenin dolayısıyla düşüncenin bütün ilgi alanının varlık olması gerektiğini, asıl problemin varlık sorununu sahih bir biçimde ele alıp çözümlenmek ve bunu öncekilerden farklı bir biçimde yapmak olduğu savını içerir. Çünkü Heidegger'e göre varlık, hakiki anlamıyla önceki filozoflar ve felsefeler tarafından ihmal edilmiştir. Düalistik bir temelde varlıktan ayrı telakki edilen öznenin, varolanları "varlık" gibi algılama yanlışlığı Heidegger'e göre günümüze kadar devam etmiştir. Bu kategoryal dışlamanın en temel gerekçesi bu olsa gerektir.

Bütün mesele varlık olduğuna göre, varlığın dışında "hiç-bir şey" ile uğraşmamak yahut "hiç-bir şey"in olduğunu kabul etmemek gerekir. Zorunlu olarak ifade edilen bu durum, doğrudan bizi hiçlik ile karşı karşıya getirmektedir. Sadece varolanların varlığı olabildiğine göre hiçlik nedir? Bunun kaynağı nedir? Doğası nedir? Daha doğrusu bir doğası var mıdır? Bununla nerede karşılaşırız? gibi birçok soru kendiliğinden sökün eder. Ancak bu sorular son tahlilde bir var olmayı gerekli kılar. Daha doğrusu bu sorulara verilecek cevaplar "var"lık kipinde ortaya çıkar. "Hiçliğin varlığı" gibi çelişik bir durumun görülebileceği veya görülemeyeceği bir insani durum veya insan durumunun mevcudiyetini sorgulama çerçevesinde ortaya çıkan Heidegger'in hiçlik çözümlemesi, kaçınılmaz bir biçimde varlık zemininde, varlıkla irtibatlı olarak tartışılmak durumundadır.

Heidegger, varlık sorununu ilk eseri olan, 1927 yılında yayımladığı *Varlık ve Zaman*'da tartışır. Hiçlik sorununu ise 1929 yılında Freiburg Üniversitesinde verilen bir açılış dersi olan *Metafizik Nedir?* başlıklı küçük çalışmasında ele alır. Hiçlik sorununun ele alındığı bu konferans metninin doğru bir biçimde anlaşılmasının, Heidegger'in varlık anlayışının mahiyeti bilinmeden zor gibi gözüküyor. Çünkü bize göre Heidegger'in felsefe

dünyasına *Varlık ve Zaman* anahtarı olmadan girilemez. H. Philipse'in (1998, 15) de işaret ettiği gibi, şayet Heidegger'in *Varlık ve Zaman* adlı eseri yayımlanmamış olsaydı, Heidegger yirminci yüzyılın en önemli filozoflarından biri olmazdı. Heidegger'in hiçbir kitabı, bakış açısı, felsefi ve analitik derinlik itibarıyla *Varlık ve Zaman* gibi olamaz. Hatta filozofun diğer eserleri önemlerini önemli ölçüde *Varlık ve Zaman* ile olan ilgilerine borçludurlar. Heidegger'in bu eserin yedinci baskısına yazdığı önsözde ifade ettiği gibi, "şayet Dasein'ımız hâlâ varlık sorusu tarafından kışkırtılıyorsa *Varlık ve Zaman*'ın gösterdiği yol hâlâ zorunlu olanıdır." Başka bir deyişle *Varlık ve Zaman* olmasa varlık sorusunun Heidegger'in diğer eserlerinden hareketle anlaşılması neredeyse imkânsızdır. Özellikle *Metafizik Nedir?* gibi adeta ziplenmiş bir metinden hareketle doğrudan varlık sorunu ile ilgili olan hiçlik sorusunun kavranılması, önemli güçlükler içermektedir. Bu gerekçelerle *Metafizik Nedir?* deki hiçlik analizinin *Varlık ve Zaman* rehberliğinde okunması kaçınılmaz olmaktadır.

Ancak paradoksal gibi görünse de diğer bir noktaya da işaret etmemiz gerekir. *Metafizik Nedir?* küçük hacimli olsa da bir anlamda varlığın/hiçliğin tecrübesi gibi bir niteliğe de sahiptir. Başka bir deyişle *Metafizik Nedir?*de daha ziyade 'varolanın bütünlüğü ile tezahür ederek eriyip gitmesi olan hiçliğin' Dasein'daki deneyimine şahit olmaktayız. Bu itibarla söz konusu deneyimin temellendirilmesi, teorik ve terminolojik kaynağı olan *Varlık ve Zaman* ile mümkün olabilirken; teorik ve terminolojik yapının *Metafizik Nedir?*de deneyimlenerek serimlendiğini ve böylelikle somutlaştırılmaya çalışıldığını söylemek de mümkündür. Bunu için belki de her iki metnin birbirine referansla daha iyi anlaşılabilir olacağını söylemek daha doğru olacaktır.

Bilindiği üzere Heidegger felsefesinde terminoloji çok önemlidir. Konunun anlaşılabilirliği, dolayısıyla anlaşılması doğrudan terimlerin anlaşılması ile ilgilidir. Heidegger üzerinde yapılan çalışmalarda da terminolojik hassasiyet önem arz etmektedir. Nitekim Heidegger de bu durumun farkında olarak bu bağlamda şu tespiti yapar: *Varlık nedir? sorusundaki sorulan varlık kendine özgü bir tarzda ortaya konmalıdır. Bu ise varolanların keşfedilmemesinden özsel olarak farklıdır. Hakeza bu soru ile bulunacak olan (varlığın anlamı) da varolanların belirli göstergelerinden (determinate signification) farklı bir terminoloji talep etmektedir* (Heidegger, 2001, 26). Bu minvalde konumuz aç-

sından anahtar terimler sayılabilecek ontik, ontolojik, varlık ve varolan terimlerinin vuzuha kavuşturulması önem arz etmektedir.

Varlık ve Zaman'da varlığa ilişkin görebildiğimiz en önemli ayrımlardan biri '*seiende*' ve '*sein*' terimleri arasındaki ayrımdır. *Varlık ve Zaman*'ın İngilizce mütercimleri J. Macquarrie ve E. Robinson, '*das Seiende*' isminin '*seiend*'in sıfat fiilinden türetildiğini, bunun varolan bir şey anlamına geldiğini, buna karşılık olarak '*entity*' terimini kullanmanın '*being*' teriminden daha doğru olduğunu söyler (Heidegger, 2001: 22). H. Ökten'in de *Varlık ve Zaman* tercümesinde '*seiende*' teriminin varolan olarak '*sein*'i ise varlık olarak tercüme ettiğini tespit ettik. Biz de bu ayrıma riayet ederek varolan (*seiende*, *entity*) ve varlık (*sein*, *being*) terimlerini birbirine karıştırmadan kullanmaya çalıştık. Varlık olarak tercüme edilen diğer bir kavram ise *Dasein*'dir. Bu terimi bağlama göre kimi yerde muhafaza ederken kimi yerde ise parantez içerisinde gösterme yoluna gittik.

Heidegger felsefesinde önem arz eden diğer iki terim 'ontik' ve 'ontolojik' terimleridir. Heidegger tarafından açık bir biçimde tanımlanmalarına karşın, bu terimlerin anlamlarının kullanıldıkları yere göre açık bir biçimde ortaya çıktığı söylenebilir. Heidegger mütercimleri J. Macquarrie ve E. Robinson'un da ifade ettiği gibi, ontolojik soruşturma varlık (*being*) ile ilgili iken, ontik soruşturma varolanla ve ilgili olgulara ilişkindir (Heidegger, 2001, 31). H. Philipse (1998:17) de aynı noktaya işaret ederek şu tespiti yapar: "Ontoloji varlığın analizini, başka bir deyişle varolanların (*entities*) varlığının analizini hedeflerken, ontik analiz varolanların olumsal karakteristiklerini ve empirik özelliklerini tasvir eder. İnsan varoluşu (*existence*) meselesinde ise, *Dasein*'in ontolojisi insanların sahip olduğu varlığın temel konstitüsyonunu analiz eder. Hâlbuki tarih, sosyoloji ve psikoloji gibi bilimler ontik düzlemde hareket ederler. Onlar insan yaşamının farklı olgusal (*factual*) tezahürlerini tasvir ederler. Heidegger (2001, 31)'in şu sözleri bu duruma işaret kabilindedir: "Ontolojik soru sorma daha aslidir. Pozitif bilimler bunun yerine ontik sorular sormaktadırlar. Bu da varolanların varlığını araştırmak ve varlığın anlamını ihmal etmek demektir."

Şimdi *Metafizik Nedir?*'deki hiçlik sorununu, arz ettiğimiz terminolojik birliği sağlayarak *Varlık ve Zaman* ile olan irtibat dahilinde değerlendirmeye çalışalım.

Hiçlik Sorununa Giriş

Heidegger, *Metafizik Nedir?*'in girişinde metafizik nedir? sorusunun iki temel niteliğine vurgu yaparak çözümlemesine başlar. Bunlardan birincisi, her metafizik sorusu, her zaman bütün metafizik problemleri kapsar ve gerçekte bütünü kendisidir. İkincisi ise her metafizik sorusu, ancak soranın sorunun içinde olarak sorabildiği bir sorudur (Heidegger, 2003, 33). Hemen fark edilecektir ki burada Heidegger tarafından "metafizik ile varlık" aynı anlamda kullanılmaktadır. Çünkü tikel gibi gözükten bir sorunun bütünü ifade etmesi sadece varlık için geçerli olabilir. Varlık nedir? sorusu doğrudan bütünü ifade eder ve mahiyet olarak bölünme kabul etmez. Çalışmamızın sonunda bunu nasıl olduğu ortaya çıkacaktır.

Sorunun ikinci niteliğine geldiğimizde, bu soru öznenin kendisini soyutlayarak veyahut kendisinden soyutlayarak sorabildiği bir soru olamaz. Her metafizik sorusunun dolayısıyla varlık sorusunun insanın içinde olduğu bir soru olmasının anlamı, insanın da sorgulanması gerekliliği değil, soruya yönelimde insanın temel olmakla birlikte hedef de olmasıdır. Çünkü bu soruyu ancak insan sorabilir. Soranın parçası olarak sorabildiği soruya verilecek yanıt da doğrudan insan varlığına ilişkin olmak zorundadır. Bu sorunsallaştırma biçimi ise, kuşkusuz psikolojik veyahut antropolojik bir çözümleme değildir. Bizatihi varlığın anlamına yönelik arayışın köklendiği ve bu itibarla kendisinden ibaret olduğu bir durumu ima eder. Böylece Heidegger aslında bizi doğrudan insanı/Dasein'ı sorunsallaştırmaya götürür. Bu meselenin detaylı bir biçimde irdelendiği yer ise *Varlık ve Zaman*'dir. Ancak buna dair değerlendirmeyi, *Metafizik Nedir?*'de bilim, akıl ve mantık temelinde yapılan hiçlik irdelemelerini gözden geçirdikten sonra yapmanın daha bütünlüklü bir bakış açısı sunacağını düşündüğümüzden sonraya bırakmak istiyoruz.

Heidegger metafizik sorusunu çifte doğasını ifade ettikten sonra meselenin bilimler bağlamındaki konumuna işaret eder. Ona göre öncelikli olarak insan diğer var olanlar (Seiendes) arasında bilim yapan bir varolandır. Bütün ilimler dünya ile ilgili olmaları itibarıyla varolanın arayışına imkân bırakıyor. Ancak bilimin en temel özelliği, nesnelere son sözü vermesidir. Bu ilgiye yol gösteren de insan durumudur. Neticede ortaya çıkan, insanın varolanın (Seiende) içine dahil olmasından başka bir şey değildir. Özetle bilim yapan insanın varlıkla olan temasının üç boyutu, "dün-

ya ile ilişki içinde olma, insan durumu (orientation) ve insanın varlığın içine dahil olması” biçiminde özetlemek mümkündür. Bundan sonra şöyle dememiz gerekir: Dünya ile olan ilişkimiz sadece varolanlarla bir ilgidir, başka bir şey değildir. Her yönelime varolan rehberlik eder, başka hiçbir şey değil. Araştırma aktivitelerimizdeki bulunuşumuz varolanla yüzleşmedir, daha fazla bir şey değildir.” Ancak bilimler hiçliği konu edinmezler. Çünkü hiçlik bilim tarafından bir olgu olarak var kabul edilmez. Öte yandan her hâlikarda varolanla muhatap ve temas hâlinde olmağımız doğrudan bizi “varolandan başka hiçbir şey” ile de yüzleştirmiş olmaktadır. Ontik çerçevede bilim dışında hiçlik üzerinde söz söyleyebilecek başka iki imkânımız daha var: Mantık ve/veya akıl (Heidegger, 2003, 34-35).

Mantık ve aklın hiçlik çözümlemesi bağlamında Heidegger’in görüşlerini şöylece özetlemek mümkündür: Hiçlik nedir? sorusuna her ne şekilde yanıt verilirse verilsin, hiçliği “şudur veya budur” biçiminde doğrudan olan bir şey formuna sokuyoruz. Bu durumda soru konusundan ayrılıyor. Dolayısıyla “düşünmenin daima bir şeyin düşünülmesi olması” itibarıyla herkes tarafından kabul edilen çelişmezlik ilkesi uyarınca bu soru yenilgiye uğruyor ve bilimin reddine gerek kalmaksızın hiçliği hedefleyen soru ve cevabın her ikisi de eşdeğer biçimde saçma oluyor. Çünkü bir ‘şey’ ancak var olabilir. Hâlbuki ‘hiçlik’ var olmamak olduğundan, bunu düşünmenin bir nesnesi hâline getirme imkânı da kalmamaktadır. Öte yandan mantık dolayısıyla diskürsif akıl yegane otorite olduğuna göre mutlaka bu sorunu çözmek zorunda hisseder kendini. Ne olursa olsun hiçliği onun yardımı ile tanımlayabilmemiz ve bir soru olarak ortaya koyabilmemiz de gerekir: *Buna göre hiçlik: Bütünüyle var olanın (Allheit des Seienden) olumsuzlanmasıdır. Başka bir deyişe o saf ve yalın var-olmayandır.* Heidegger’e göre bunu söylemekle biz hiçliği değil (is not) in kategorisi içinde böylelikle de olumsuzlanmış (negated) sahasına dahil etmiş oluyoruz. Olumsuzlama ise mantığın karşı konulamaz öğretisine göre diskürsif aklın spesifik bir edimidir. Bu durumda akıl bu soruşturmadan kovulamaz (Heidegger, 2003: 38). Soruşturmasına devam eden akıl, şu soruları sorar: Buradaki kabulden emin miyiz? Yani gerçekte değil (is not), olumsuzlama (negatedness = hayır demeklik) ve böylece olumsuzluk (negation), olumsuzlama (the negated)nın spesifik bir hâli olarak hiçliğin uygun düştüğü bir kategori midir? Kim bilir, belki de hiçliğin oluşu, “değildir”e (is not) ve

olumsuzlama edimine bağlı değildir. Belki de değil ve olumsuzlama evvela hiçlik olduğu için var oluyor? Bütün bunlar akla uygun olabilir, ancak Heidegger'in tezi şudur: *Hiçlik, değil ve olumsuzlamanın kaynağı olmaya daha yakındır*. Ona göre bu tez akla yakın ise aklın bir edimi olarak olumsuzlamanın imkânı bir biçimde hiçliğe bağlanmış olur. Bu durumda akıl hiçlik üzerinde herhangi bir karar verme gücüne sahip olamaz. Dolayısıyla son tahlilde yaptığımız, *'hiçliğe dair soru ve cevabın eşit biçimde saçma olması'* tezi de kör bir aklın inatçılığına/subjektivitesine dayanır (Heidegger, 2003: 39).

Netice itibarıyla şayet biz hiçlik sorusu ile ilgili formal imkânsızlıklardan ötürü vazgeçmeyi reddediyorsak ve bu soruyu sormaya devam ediyorsak o hâlde bu sorunun asgari gereksinimini tatmin etmek zorundayız. Heidegger tıpkı *varlık* sorgulamasında yaptığı gibi (2001:24), hiçlik sorusunda da sorulunun daha önce verilmiş olması gerekliliğine işaret eder. Onunla karşılaşmış olmamız gerekir. Bu durumda hiçliği nerede arayacağız? Hiçliği nasıl bulacağız? Kesinlikle bir şeyi bulmak, genel olarak onun var olduğunu bilmemizi gerektirir. Bu durumda yukarıda ifade edildiği üzere Bütünlüğü ile varolanın tamamen olumsuzlanması ise bütünlüğü ile varlığın daha önce bize verilmiş olması gerekir ki hiçlik olumsuzlama edimi ile kendini ortaya koyabilsin. Burada Heidegger açısından şöyle bir sorunla karşılaşmaktayız. Biz sonlu varlıklar olarak nasıl oluyor da, varolanın olduğu gibi, bütünlüğü içinde, hem kendisi hem de bizim için nüfuz edilebilir bir hâle sokabiliriz? Bunu idea olarak düşünüp, bu idenin zihinsel olarak olumsuzlanması ile hiçliğin formal kavramına gitmek mümkün olabilir. Ancak buradan hiçliğin kendisine erişme imkânımız yoktur. Ancak hiçlik sadece hiçlik olduğundan ve gerçek hiçlik ile tasavvur olunan hiçlik arasında, hiçliğin bir "şey" den tam olarak ayrılmazlığı ifade etmesinden ötürü bir ayırım yapılamaz. Bu sözde "gerçek hiçlik" sadece "olan hiçliğin" (nothing that is) örtük ve saçma kavramı olmak durumundadır. İşte aklın ve mantığın bu mesele ile ilgili olarak söyleyebileceği her şey bundan ibarettir (Heidegger, 2003: 39-40).

Görüldüğü üzere yukarıda hiçlik nedir? sorusuna hem gündelik tecrübenin hem de aklın verdiği "varlığın bütünlüğü ile inkarı" biçiminde cevap, doğrudan bizi "varlık nedir? sorusuna götürmektedir. *Varlık ve Zaman*'da sorguya çekilen varlık ile *Metafizik Nedir?*de ortaya konan hiçlik aynı kaynağa rüçü etmektedir. Şimdi ertelediğimiz *Varlık ve Zaman*'daki

varlık çözümlenmeleri bağlamındaki değerlendirmemize geçelim.

Temel ilke olarak Heidegger'in şu saptamalarına işaret etmek gerekir: *Varlık nedir? sorgusunda kendisine dair sorulan varlıktır. Yani bir varolanı varolan (entity) olarak belirleyendir. Varolan hep bu temel üzerinde anlaşılır. Ancak varolanın varlığı bizatihi varolan değildir. Varlık sorunun anlaşılması için birinci felsefi adım, hikaye anlatmamak (muthos tina diegeisthai)tır. Yani varolanın kökenini başka bir varolana dayandırarak belirlemeye çalışmamaktır* (Heidegger, 2001, 26). Bu hareket noktasından bakıldığında ontik alandaki sorgulamaların varlığı hep başka bir ontik olana bağlı kılarak anlamaya çalışıldığını, bunun ise varlık sorusunu yanıtlamada yetersiz olduğunu söylemek gerekir.

Metafizik nedir? sorusunun aslında Dasein'ı sorunsallaştırdığına daha önce işaret edilmişti. Bu bağlamda *Varlık ve Zaman*'da (2001: 27-28) çok açık bir biçimde varlığın anlamına ilişkin soruda birincil olarak sorgulananın, Dasein karakterindeki varolanın varlığının (Sein) anlamı olduğu ifade edilir. Asıl sorgulanan varlık (Sein=being) olup, varlık da varolanın (Seienden=entity) varlığı olduğundan varolandan hareket edilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bunun için Heidegger'de varlığın anlamına dair sorunun açık bir biçimde formüle edilebilmesi, öncelikle varolanın (Dasein) kendi varlığı bakımından uygun biçimde açığa çıkartılması koşuluna bağlanır. Öte yandan varlığın anlamını apaçık olarak serimlenebilmesi için sorunun doğası gereği sormanın anlama, kavrama, tercih etme gibi unsurları ihtiva ettiğini, bunun da belirli bir varolanın bizatihi varlık hâlleri olduğunu ifade eder. Bu varolan ise herhangi bir varolan olmayıp hep bizleriz. Dolayısıyla Heidegger'e göre varlık sorusunu işlemek, 'bir varolanın kendi varlığı içinde şeffaf kılınması' demektir. Bu sorunun sorulması bir varlığın varolan kipi olduğu için temel karakterini varlıktan yani sorgulanandan almaktadır. Bu varolana kendi varlığının imkânlarını soruşturan olan olarak "biz" olan bu varolan, başka varolanlardan farklı olarak Dasein diye isimlendirilir. Dolayısıyla öncelikle varlığın anlamına ilişkin sorunun açığa çıkartılması Dasein'ın kendi varlığı ile ilgili olarak uygun bir açıklanışını zorunlu kılmaktadır.

Öte yandan Dasein öteki varolanlar arasında bir varolan değildir. Dasein ontik olarak ayrıdır. Çünkü kendi Varlığında Varlık onun için bir mesele olur. Bizatihi varlık anlayışına sahip olmak Dasein'ın bir varlık

belirlenimidir. Dasein'in ontik ayrıcalığı onun ontolojik olmasında yatar (Heidegger, 32).

Özetle, öteki varolanlardan farklı bir varolanın varlığı olan Dasein'in diğer varlıklar üzerinde üç önceliği vardır. Birincisi ontik önceliğidir: Dasein, varlığın varoluş (existence) karakterini belirleyen bir varolandır. İkinci öncelik ontolojiktir. Dasein bizzat ontolojiktir. Çünkü onun varoluşu onun için belirleyici (determinative)dir. Fakat Dasein eşit ölçüde asli olarak kendi varoluşunun anlaşılması için oluşturucu (constitutive), ve kendi karakterinden ziyade bir karakterin bütün varolanlarının varlığı anlayışına da sahiptir. Bu yüzden Dasein, herhangi bir ontolojinin imkânı için ontiko-ontolojik koşulu temin eden bir önceliğe sahiptir (Heidegger, 2001, 34).

Şu ana kadar aktardığımız *Metafizik Nedir?*deki çözümlemeleri *Varlık ve Zaman*'daki varlık tanımlamaları bağlamında değerlendirecek olursak, Heidegger'in, evvela ontik çerçevede bir durum analizi yaptığını ve bu düzlemin, tıpkı varlığı anlamada yeterli olmaması gibi, hiçliği anlamda da yeterli olmadığını ifade etmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla yukarıda bilimlerin ve mantığın hiçlik analizinin hiçlik sorusuna yanıt verememeleri, varlık sorusuna yanıt verememeleri ile aynı zeminde değerlendirilmelidir. Ontiko-ontolojik olan Dasein'in bir yüzünün varolana, bir yüzünün varlığa baktığını söylemek mümkündür. Metafizik sorusunun bir parçası olarak Dasein hâlen ontik alanda, bilimin alanındadır. Bilimler Dasein'in varlık tarzlarından biridir. Bunlarda Dasein, bizzat kendisi olmadığı varolanlarla da belirli bir tutum içinde olabilir. Bu çerçevede yaptığı sorgulamalar kendisinin bir anlamda ön-ontolojik karakterini oluşturur. Bilimlerin, mantığın ve dolayısıyla aklın sorgulaması bu minvalde geçerlidir. Ancak hem hiçlik için dolayısıyla hem de varlık için nihai olarak istenen cevap, dünyanın içinde, fakat ontik kavrayışın dışında bir çerçevede verilebilecektir ki bu da Dasein'in ontolojik karakterinde mümkündür. Dolayısıyla bütün ontolojilerin kendisinden türeyeceği fundamental ontoloji, Heidegger'in deyiimiyle Dasein'in eksistensiye çözümlemesinde aranmalıdır.

Yukarıda değinildiği üzere *Metafizik Nedir?*de hiçlik sorununu bilim, akıl ve mantığın süzgecinden geçirdikten sonra Heidegger "varlığın bütünlüğü ile inkarı" olan hiçliğin ne olduğunu anlamak için varolanın bütünlü-

ğü ile yüzleşmemiz gerekliliğinden bahsetmişti. Sözkonusu bütünlüğü kavramak mümkün değilse de ona göre bütünlüğü ile bize görünen varlığın (Seienden im Ganzen) ortasında bulunmamız mümkündür, hatta ke-sindir. “Hiçliğin temel bir tecrübesi” ancak böyle mümkün olabilmektedir. (Heidegger, 2003: 40). Bu durumda hiçliğin temel tecrübesi olarak nitelenen durumun *Varlık ve Zaman*'daki çözümleme itibarıyla karşılığı, bize göre fundemantal ontolojinin Dasein'in varoluşundaki kökensel analizi olmaktadır. Başka bir deyişle hiçliğin temel tecrübesi bağlamında söylenenleri, Dasein'in varoluşsal niteliğinin analizi olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü ontolojik alana/olana sıçrama yapılabilecek imkân ancak Dasein verebilmekteydi.

Hiçliğin Temel Tecrübesi: İç Daralması-Kaygı

Hiçliğin temel tecrübesi olarak nitelenen varolanın bütünlüğüne dahil olmanın birinci aşaması olarak ifade edebileceğimiz iç daralmasını Heidegger şöyle tasvir eder:

Hergünkü varlığımız, ne kadar parçalı olursa olsun, örtük bir vaziyette de olsa daima varolanın bütünlüğü (Seiende im Ganzen) içinde görünür. Gerçekte biz varolanlar ve kendimiz ile meşgul olmadığımız zaman bu bütünlük bizi kapsar. Örneğin gerçek ve derin (genuine boredom, eigentliche langeweile) bir iç sıkıntısında. Bu kitap, şu film, şu meşguliyet veya bu vakit geçirme ile sıkıldığımızda derin sıkıntı vukua gelmez. Bu sıkıntı, bir kimseyi varolanın bütünlüğü sıkıtığında ortaya çıkar. Bu sıkıntı sessiz bir sis gibi varlığın (Dasein) uçurumlarını kaplayarak bütün şeyleri, insanları ve kendimizi genel bir aynılık içinde eritir. Bu iç sıkıntısı varolanın bütünlüğünü ortaya çıkarır. Bu şekilde varolanın bütünlüğü ile ortaya çıkışı, sevdiğimiz bir kimsenin sadece hazır olması (presence) değil, bu kimsenin varlığının (Dasein) hazır olması durumunda duyulan neşede (freude, joy) de ortaya çıkar (Heidegger, 2003: 41).

Biz bu hâleti ruhiye (Gestimmtsein, mood) ile sarmalandığımız zaman, kendimizi Varolanın bütünlüğü ile ahenk içinde buluruz. Bu etkile-yici hâl (mood), varolanların bütünlüğünü ifşa etmede kendine özgü bir tarza sahiptir. Bu türden olan ifşa, varlığımızın (Da-seins) temel bir hadisesi olup alelade bir vakia değildir. His (gefühl) dediğimiz şey de düşünen ve irade eden durumumuzun geçici bir hâli olmadığı gibi bu edimleri üretici bir ilke veya başatmak zorunda kaldığımız tikel bir durum da değildir.

(Heidegger, 2003: 42; Heidegger, 1955: 31). Öte yandan bu iç sıkıntısı, bizi varolanın bütünlüğü ile yüz yüze getirmekle hiçliği bizden gizler. Hatta bütünüyle varolan ile yüzleşmemiz, hiçlik ile karşılaşma umudumuzu bile kırabilir. Hiçlik nerededir? Varolanın bütünüyle inkarı olan hiçlik nasıl vuku buluyor? Peki bizi kendi varlığımızda hiçlikle yüz yüze getiren böyle bir hâleti ruhiyeye sahip miyiz? Başka bir şekilde ifade edecek olursak hâl içinde başka bir hâl mümkün müdür?

Heidegger'in buna yanıtı evettir. Ona göre bu durum, nadiren olan ve sadece bir an devam eden kaygı (angst, dread) içinde meydana gelir. Ancak bu kaygı hâli, muayyen bir şeyden korkmak olan korkudan (furcht, fear) özsel olarak farklıdır. Çünkü korkunun kaynağı ve sebebi, spesifik bir nesne veyahut olgudur. Dolayısıyla bu minvalde tikel bir şeyden kurtulmaya çalıştığımızda başka bir şeyden de emin olamayız ve varolanın bütünlüğü ile olan irtibatımızı koparıyoruz. Kaygı ise böyle bir karışıklık ve şaşkınlığın oluşmasına izin vermez. Aksine bir tür özel sukuneti doğurur. Kaygı da "...den kaygı"dır. Ancak "bu" veya "şu" şeyden duyulan kaygı değildir. Hakeza kaygı bir şey içindir, ancak spesifik bir şey için değildir. Bu belirli olmamaklık, tanımlayamadığımızdan değil, bizatihi kendisi tanımlanamadığındandır. Heidegger bu durumu, aşına olduğumuz bir deneyim ile tasvir eder:

Birisine acayip bir şeyler oluyor" dediğinde "bir şey" ve "birisi " nedir? Biz bu tuhaf duyguya neden olan şeyi dile getiremeyiz. Bir kimseye tam da bir şeyler oluyor. Varolanlar ve onunla birlikte biz de bir kayıtsızlık içine batırız. Ancak görünmezlik veya yok olma anlamında bir şey değildir bu. Daha ziyade bu, bizi sıkan ve baskılayan varolanın bütünlüğü ile geri çekilmesi, anlamını yitirmesidir. Varolanın bütünlüğünün kaybolması ile şeyleri tutan hiçbir tutamak kalmaz. Varolanlar kayıp gittiği için geride sadece içine gark olduğumuz hiçlik kalır. Başka bir deyişle kaygı hiçliği açığa vurur. Biz kaygı anında askıda (boşlukta) kalırız. Daha doğrusu, varlığın bütünlüğünü eriyip götürdükçe kaygı bizi askıda bırakır. Biz de bununla birlikte kendimizden sıyrılp uzaklaşırız. Varolanların ortasında eriyip gideriz. Bunun için bana ve sana acayip hâller olmuyor. Acayıplık hep başkaları için söz konusu oluyor (Heidegger, 2003: 43).

Bu hiçbir tutamağın olmadığı hiçlik hâlinde geride saf Da-sein kalır. Varolanların bütünlüğü ile eriyip gittiği bir hâl olan hiçlik üzerimizdeki

baskısını arttırır. Bu hal içinde Kaygı anında dil tutulur . Onun karşısında “dır” (is) ifadesi sessizliğe gömülür. Kaygının acayıplığı içinde çoğu zaman boş sükutu, anlamsız kelimelerle ihlal etme çabamız sadece hiçliğin varlığını ispatlar. Kaygı hâli ortadan kalktıktan sonra kendimiz ilk elden kaygının Dasein içinde hiçliği ifşa ettiğine tanıklık ederiz. Deneyimin taze hatırasının apaçıklığında şöyle demek zorunda kalırız: Bizim kendisi için ve kendisinden kaygılandığımız (kaygının nedeni ve nesnesi) şey gerçekte hiçbir şey idi ve bu tamamen doğrudur. Bizatihi hiçlik böylece oradaydı (Heidegger, 2003: 43-4; Heidegger, 1955: 32).

Hiçliğin içinde kendini ifşa ettiği hâlin ortaya konması, doğal olarak bize hiçliğin tanımını vermemektedir. Peki hiçlik nedir? Heidegger bu ortaya çıkışın bir varolan (Seiendes) yahut bir "şey" (Gegenstand) olmadığını söyler. Hiçlik kaygı içinde ve kaygı aracılığıyla ortaya çıkmakla beraber şeylerden bağımsız bir varlık olarak kendini göstermez. Kaygı esnasında hiçlik ile bütünlüğü ile varolan (Seienden im Ganzen) arasında bir birlik vardır. (Heidegger, 2003: 45; Heidegger, 1955: 33). Bu birliğin mahiyeti ise Heidegger tarafından şu şekilde ifade edilir:

Kaygı, hiçliğin ayrıık olarak var olması için bir bütün olarak varolanı ortadan kaldırmıyor. Bütünüyle var olan karşısında kaygının herhangi bir gücü yoktur. Hiçlik kayıp gitmekte olan bütün olarak varolanın içinde kendini gösterir. Başka bir deyişle hiçlik ile eriyip yok olan varlolanın bütünlüğü “birlik” içinde vuku buluyor (Heidegger, 2003: 46).

Hiçliğin özü işte bütünlüğü ile eriyip gitmekte olan varlığın kaygı esnasında üzerimize çullanmasıdır. Hiçleme bizi bütünüyle erimekte olan varolana doğru yöneltmekle şeylerin tam ve şimdiye kadar gizlenmiş yabancıklarını ve tam bu varolanları radikal bir biçimde başkası olarak ortaya çıkarır. Heidegger’e göre Kaygı ile ortaya çıkan hiçliğin berrak gecesinde varolan, orijinal bir biçimde ilk defa olarak şu şekilde ortaya çıkıyor: Varolan vardır ve hiçlik (var) değildir (daß es Seiendes ist - und nicht Nichts). "Hiçlik değildir" ifadesi sonraki bir açıklama değildir. Bu önce gelir ve varolanın bütünlüğü ile açığa çıkışını mümkün kılan şeydir. Bizi geri doğru iten (kovan) hiçliğin özü şudur: *Varolanın karşısına varlığı (Da-sein) birdenbire getirmek* (es bringt das Da-sein allererst vor das Seiende als ein solches). Ancak hiçliğin orijinal olarak ortaya çıkması ile insanın varoluşu varlığa ulaşır ve varlığa dahil olur. Varolanın özünün, kendisini

aynı olan ve olmayan, varlığın kendisiyle ilgili (bağlı) olduğu için, bu varolan, zaten ortaya çıkmış olan hiçlikten sadır olur. Bu şu anlama gelmektedir: *Varlık hiçliğe tutunur. Hiçliğin içinde devam ettirilir.* (Da-sein heißt: Hineingehaltenheit in das Nichts (Heidegger, 1955: 34-5; Heidegger, 2003:47). (Heidegger, 2003:47; Heidegger, 1955: 35).

Özet bir biçimde ifade edecek olursak, hiçlik ne bir nesne (Gegenstand) ne de başka bir varolandır. Hiçlik ne kendi kendisinde tezahür eder ne de başka bir varlıkta ilave bir şeydir. *Daha ziyade biçlik, insan varlığına (Dasein) var olanın (Seienden) olduğu gibi aşikar olma imkânıdır.* Hiçlik varolanın zıddı değildir. Varlığın (Wesen) bizzat kendisine aittir. Varolanın varlığında Hiçliğin hiçlemesi meydana gelir (Im Sein des Seienden geschieht das Nichten des Nichts). (Heidegger, 2003:47; Heidegger, 1955: 35). Hiçlik problem olarak ele alındığında varolanın varlığı hakkındaki metafizik sorusunu ortaya koymaya bizi götürür. Hiçlik varolanın müphem bir karşılığı değildir. Varolanın varlığına (Sein des Seienden) ait olarak kendisini ifşa eder (Heidegger, 2003: 53, Heidegger, 1955: 39).

Hiçlik çözümlemesine dair *Metafizik Nedir?*den alıntıladığımız ifadeler üstünkörü bile bakılsa “hiçlik” sorununun doğrudan “varlık” sorunu ile özdeşleştiği görülür. Dolayısıyla Heidegger’in *Varlık ve Zaman*’da ele aldığı varlık nedir? sorusunun, iç daralması ile başlayan kaygı ile ifşa olan “varolanın bütünlüğünün” eriyip gitmesi demek olan “hiçlik” deneyimiyle cevap bulduğunu dahi söyleyebiliriz.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Heidegger, Hegel’in mutlak varlık ve mutlak hiçliğin aynı olduğu görüşünü teyit eder. “Das reine Sein und das reine Nichts ist also dasselbe.” (Heidegger, 2003: 53, Heidegger, 1955: 39) Heidegger birliği kabul eder ancak, devamında söyledikleri Hegel ile olan farklılığını, başka bir deyişle Heidegger’in nevi şahsına münhasır birlik anlayışını serimler:

Varlık ve hiçlik aynı cinstendir. Ancak Hegel’in düşünce hakkındaki telakki-si bakımından her ikisinin de belirli olmamaları ve dolaysız bulunmaları itibarıyla birleştikleri için değil, varlık (Sein) özünde sonlu olup, kendisini hiçliğin aşkınlığı içinde devam ettiren insan varlığında (Dasein) gösterdiği için (Heidegger, 2003: 53).

Bu ifadeler Heidegger felsefesinin özeti niteliğindedir. Çünkü kayna-

ğını Dasein'da bulan varlık telakkisinin monist karakterini anlatan bu düşüncede, aşkınlık, metafizik, varlık, varolan ve Dasein bir boyutuyla biri diğeri ile irtibatlı iken, anlamlarının orijini itibarıyla ortaklardır. Bu ortaklık bu felsefenin monist karakteridir.

Hiçliğe tutunmak suretiyle insan varlığı (Dasein) bütünüyle ile varolanı (şeyleri) aşar. Varolanın dışına bu çıkmaya aşkınlık denir. Şayet insan varlığı (Dasein), ifade edildiği üzere hiçliğe tutunmasaydı asla varolan (şeylerle) ve kendi kendisiyle ilgili olamazdı. Aynı zamanda Heidegger'de bu aşkınlık kendilik olma ve özgürlük de demektir. Metafiziği tanıma da varolanın bütünlüğünü aşma sayesinde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda Metafizik teriminin etimolojisi de bunu salık vermektedir. Var olanı olduğu gibi ve evrenselliği içinde anlamak için varolanın ötesini araştırmak olan metafiziğe de hiçlik ile birlikte rastlamış oluyoruz. Dolayısıyla hiçlik sorusu doğrudan metafizik sorusu haline dönüşüyor (Heidegger, 2003: 47,51). Bütün bu hamleler Dasein'in özünde meydana geldiğinden metafizik insan doğasına ait olmuş oluyor. Metafizik Dasein'in temel bir durumudur. Bizatihi Dasein'dir. "Die Metaphysik ist das Grundgeschehen im Dasein. Sie ist das Dasein selbst" (Heidegger, 1955: 41). Bütün bunların varlık (Sein) ile olan irtibatını ise yukarıda ifade ettik. Aynı zamanda her metafizik sorusunun bütünü ifade ettiği ve soruyu sorandan bağımsız olamayacağı biçiminde Heidegger'in Metafizik Nedir? in girişinde dile getirdiği önermeler de vuzuha kavuşmuş oluyor.

Bu itibarla Heidegger'in önceki metafiziklerin düalist karakterde olduklarına dair suçlamasını, varlık ve varolan ayırımını görmemek ve böylece varlığın unutulmasına sebep olmak (Küçükalp, 2008:173) biçiminde değerlendirirken şu hususun gözden kaçırılmaması gerektiği kanaatindeyiz: Varlık ve varolan ayırımını Heidegger yapıyor. Kendisinden önceki gelenek varlığı varolana indirgeyerek bu ayırımı göremeyip varlığa yabancılaşıyor. Heidegger'in düalizm eleştirisi, önceki ontolojilerde varlığa yönelen varlığın, yani insan varlığının kendisini varlıktan sıyrarak varolana varlık kisvesi giydirmeye yöneliktir. Bir anlamda bunu özne-nesne biçiminde bir düalizm eleştirisi olarak görmek gerekir. Başka bir deyişle Heidegger, iki varolan kategorisinin birbirinden bağımsız olamayacağını, birliğin Dasein'in fundamental yapısında gerçekleştiğini ve böylelikle "Varlık" sahil bir biçimde kendini ifşa ettiğini söyleyerek kategoryal ayı-

rımlar temelinde inşa edilen bir ontolojiye karşı çıkmaktadır. Aksi takdirde "varlık her zaman varolanın varlığıdır, ancak varlık varolan veya varolanların toplamı değildir." biçimindeki Heidegger söylemi anlaşılır olmayacaktır.

Zimmerman'ın da (1993, 242-44) ifade ettiği gibi, bu felsefenin düalizm ve antroposentrizmi aşan bir birlik felsefesi olduğunu söylemek gerekir. Varlığın bütünlüğü, hiçlik, Dasein hep bu birliği tesis etmek için birer veçhe olarak görülebilir. İnsanın "varolan olmayan varlığı" tecrübe edebildiği hâleti ruhiye ise *kaygı* olmaktadır. Bu da ister istemez bu felsefenin mistik bir karakteri olduğu biçimine bir algıya yol açmaktadır (Yao, 2010: 78-89). Bize göre Heidegger felsefesinin mistik karakterde monistik bir felsefe olduğu veyahut bu felsefenin mistisizmle irtibatlandırılabilir hususiyetleri olduğu tartışmaya açık olsa da his (gefühl) temelli bir felsefe olarak varlığa anlam verdiği söylenebilir.

Netice itibarıyla bir taraftan *Varlık ve Zaman*'ın varlık çözümlemelerini göz ardı ederek *Metafizik Nedir?*deki hiçlik analizinin kendi başına anlamlandırılabilmesini güç olacağını söylerken; diğer taraftan *Metafizik Nedir?*deki hiçlik analizinin *Varlık ve Zaman*'daki ağır ve müphem terminoloji yoğunluklu varlık çözümlemelerinin tefsiri olduğunu söylemenin yanlış olmayacağı kanaatindeyiz.

Kaynaklar

- Heidegger, M. (1955). *Was ist Metaphysik?* Passau: Buchdruckerei Ag Passavia.
- Heidegger, M. (2003). *Metafizik Nedir?* (çev. M. Ş. İpşiroğlu & S. K. Yetkin). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Heidegger, M. (2001). *What is Metaphysics?* (trans. T. Sheehan). *The New Year Book For Phenomenology and Phenomenological Philosophy* (eds. B. Hopkins & S. Crowell). Seattle: Noesis Press.
- Heidegger, M. (2015). *What is Metaphysics?* (trans. M. Groth). <https://wagner.edu/psychology/files/2013/01/Heidegger-What-Is-Metaphysics-Translation-GROTH.pdf>. Erişim Tarihi: 15.12.2015.
- Heidegger, M. (2010). *Being and Time* (trans. J. Stambaugh). Albany: State University of New York Press.
- Heidegger, M. (2001). *Being and Time* (trans. J. Macquarrie & E. Robinson).

Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Heidegger, M. (2008). *Varlık ve Zaman* (çev. K. H. Ökten). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Küçükalp, K. (2008). *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Philipse, H.(1998). *Heidegger's Philosophy of Being: A Critical Interpretation*. New Jersey: Princeton University Press.

Wahl, J. (1999). *Varoluşçuluğun Tarihiçesi* (çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınları.

Yao, Z. (2010). Typology of Nothing: Heidegger, Daoism And Buddhism. *Comparative Philosophy*, 1 (1), 78-89.

Zimmerman, M. E. (1993). Heidegger, Buddhism, and Deep Ecology, *The Cambridge Companion to Heidegger* (ed. C. B. Guignon). New York: Cambridge University Press, 240-269.

Öz: Heidegger felsefesinin en temel niteliği, bize göre monistik bir karakter arz etmesidir. Heidegger'de varlık, hiçlik, zaman, metafizik terimleri hep aynı ontolojik problemin farklı terminolojik veçheleri olarak karşımıza çıkar. Sadece varlığı anlamaya hasredilmiş bu felsefenin başyapıtı ise kuşkusuz *Varlık ve Zaman*'dır. Bu eserde Heidegger titiz, ancak önceki felsefelerden farklı bir perspektif ile varlık sorusunu ele alır ve varlığı anlamaya çalışır. Varlığın yanı başında duran diğer bir kavram ise hiçliktir. Hiçlik problemini ise Heidegger, bir ders sunumu olan *Metafizik Nedir?* isimli küçük risalesinde irdeler. Ancak *Metafizik Nedir?*deki çözümlemelerin terminolojik arka planının önemli ölçüde *Varlık ve Zaman*'da olduğunu düşünüyoruz. Bu makalede filozofun *Metafizik Nedir?*deki hiçlik çözümlemesi, *Varlık ve Zaman*'daki varlık çözümlemesi ile irtibatlı olarak ele alınıp anlaşılmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dasein, Heidegger, varlık, zaman, varolan, metafizik.

